

GLOBÁLIS VETÜLETEK

ÜNNEPI KÖTET
FISCHER FERENC
65. SZÜLETÉSNAPJÁRA

PTE BTK
TÖRTENETTUDOMÁNYI INTÉZET

FAKULTÁS KIADÓ

GLOBALIS VETÜLETEK

ÜNNEPI KÖTET FISCHER FERENC 65. SZÜLETÉSNAPJÁRA

GLOBÁLIS VETÜLETEK

ÜNNEPI KÖTET
FISCHER FERENC
65. SZÜLETÉSNAPJÁRA

PTE BTK Történettudományi Intézet
Fakultás Kiadó

Pécs–Budapest
2018

A kiadvány megjelenését támogatta
a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Intéze, valamint
a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18-20. században” Történelem Doktori Programja.

Szerkesztette: Vitári Zsolt

Olvasószerkesztő: Bellus Ibolya

Könyvterv és nyomdai előkészítés: Erőss Zsolt

Borítóterv: Erőss Zsolt és Vértesi Lázár

Nyomdai munkák: Virágmandula Kft.
Felelős vezető a kft. ügyvezetője

ISBN 978 615 5848 03 2

© Szerzők

© Szerkesztő

© PTE BTK Történettudományi Intézet

© Fakultás Kiadó (Print & Pixel House Kft.)

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ	9
CSABAI ZOLTÁN	
Hitel és kamat az Újasszír Birodalomban az i. e. 8–7. században	17
FONT MÁRTA	
Dinasztikus hagyományok és a hatalom legitimációja. Adalékok a közép-európai dinasztiák történetéhez	35
SASHALMI ENDRE	
„Oroszország az oroszoké!” III. Sándor (1881–1894) és a nacionalista fordulat	51
BEBESI GYÖRGY	
Az orosz politikai demokrácia bölcsőjénél. Az Október 17. Szövetség Pártja. Egy mérsékelt (liberál) konzervatív párt születése és kormánypárttá válásának vázlata a 20. század elején	59
MAJOROS ISTVÁN	
Németország a húszas években. Ahogy Márai Sándor látta	69
RAB VIRÁG	
Németország nélkül nem megy. Egy holland bankár és német kapcsolatainak szerepe az európai gazdaság rekonstrukciójában (1919–1921)	77
CSIBI NORBERT	
„A háború előtti háború” egyik fontos színtere. Katolikus nagygyűlések Európában az első világháború előtt	87
SAJTI ENIKŐ	
A délszláv nemzeti ideológia formaváltozásai. Állami egység, vagy nemzeti függetlenség?	103
GERHARD SEEWANN	
A „keresztény-nemzeti forradalom” és a Szent István-i gondolat. A magyar nemzetállami koncepció 1919–1944	111
HORNYÁK ÁRPÁD	
A magyar közvélemény és a tengerszorosokért vívott küzdelmek	121

RÉTI BALÁZS

- A brit földközi-tengeri flotta olajellátója.
Haifa a második világháborúban 129

SZAKÁLY SÁNDOR

- A Magyar Királyi Folyamőrség és a Magyar Királyi Honvéd
Folyamerők/Folyamierők vezetői 1920–1945 137

DÁVID FERENC

- A magyar katonai államvédelem és a fegyveres erők
1946. évi átszervezése 145

BÁNKUTI GÁBOR – DÉVÉNYI ANNA

- A focigomb, a palló, a robot és a Liberator. A pécsi repülőtér
a szovjet megszállás időszakában 153

GRÜLL TIBOR

- „Ellenlábaskok”. Az ókori földrajz egyik alapproblémájának
hatása a középkori világképre 173

GYIMESI RÉKA

- „Kimutatása az országban uralgo cholerajárvány állásának”.
Egy forrás térképre vetítésének módszertani kérdései 187

VONYÓ JÓZSEF

- Egy életpálya térképeken. Gömbös életének, katonai
és politikusi működésének topográfiai terei 199

NAGY MARIANN

- Iskolai atlaszok Bulgáriában és Oroszországban 211

GYARMATI GYÖRGY

- Az „olvadás” – írószemmel. Márai Sándor krónikája
a magyarországi posztstálinizmus kezdeteiről 225

J. NAGY LÁSZLÓ

- Az 1973-as arab–izraeli háború és a magyar–egyiptomi
kapcsolatok alakulása 237

BÉKÉS CSABA – KALMÁR MELINDA

- Doktrínák hálójában. A kelet-közép-európai rendszerváltás
néhány elméleti kérdése 245

SLACHTA KRISZTINA

- A Fal két oldalán: 1989 Kelet- és Nyugat-Berlinben. A Berlini Fal:
Németország és Európa megosztottságának szimbóluma 253

HORST PIETSCHMANN

- Amerikai történelem Hamburg és Pécs között 265

HAHNER PÉTER

- Napoleon vagy Washington? Bolívar dilemmája 273

GŐZSY ZOLTÁN	
Cienfuegos Alvarez, Pécs spanyol püspöke	281
FEDELES TAMÁS	
„in Studio Quinqueecclesiensi in actu legentibus”. Adalékok a középkori pécsi egyetemi tanárok fizetésének kérdéséhez	295
VITÁRI ZSOLT	
Még egyszer a hidas harangról?	307
TÓTH ÁGNES	
A német–magyar államközi kapcsolatok és a Német Szövetség (1950–1970)	315
PILKHOFER MÓNKA	
A Pécsi Tudományegyetem Ifjúság úti épületének rekonstrukciója	325
MAJDÁN JÁNOS	
A BB múltja. Szőlők, borok a Dél-Balatoni Borvidékről	335
FISCHER FERENC PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE	353
A KÖTET SZERZŐI	375

„in Studio Quinqueecclesiensi in actu legentibus”¹

*Adalékok a középkori pécsi egyetemi
tanárok fizetésének kérdéséhez*

Magyarország első egyetemének története már évszázadok óta foglalkoztatja a tudósokat. Az intézmény rövid ideig tartó működését dokumentáló forrásokat igyekeztek a teljességre törekvően feltárni, s azok elemzése révén a *studium generale* működését – a lehetőségekhez mérten – árnyaltan bemutatni.² A középkori pécsi egyetemre vonatkozó korabeli kútfők száma azonban meglehetősen csekély, s ezek is szinte kivétel nélkül másolatban maradtak korunkra.³ Ennek legfőbb oka a pécsi püspökség és káptalan középkori levéltárának pusztulása. A pápai Kúria precíz adminisztrációjának köszönhetően azonban több eredeti dokumentum kópiája a Vatikáni Titkos Levéltár regisztrumaiban átvészelte az évszázadok viszontagságait. Ezek közé tartozik többek között az egyetem 1367. szeptember 1-jén kelt alapítólevele, valamint a létesítés tényéről, a rákövetkező napon, I. (Nagy) Lajos királynak (1342–1382) címzett okirat.⁴ Mindkét dokumentum kiadója V. Orbán pápa (1362–1370), ami nem meglepő, hiszen a korszakban az európai egyetemlétesítések szentszéki ellenőrzés alatt álltak.⁵ Mivel e felsőoktatási intézmény alapítója és fenntartója egyaránt Koppenbach Vilmos pécsi püspök (1361–1374),⁶ magától ér-

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00234/16/2) támogatásával az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban készült. Az idézet forrása a Függelék I. szám alatt közölt pápai bulla.

² Néhány példa a teljesség igénye nélkül: KOLLER 1784; ÁBEL 1881; BÉKEFI 1909; CSIZMADIA 1965; GABRIEL 1969; PETROVICH 1967; KLANICZAY 1974; BODA 2002; FEDELES 2009a; FONT 2015.

³ Ezeket Petrovich Ede vette számba az egyetem alapításának 600 éves jubileumán. PETROVICH 1968. – A lajstromozott 26 különböző típusú kútfő közül azonban több nem a *studium generale*-ra vonatkozik. Vö. FEDELES 2009a.

⁴ Archivio Segreto Vaticano (ASV) Reg. Vat. vol. 16, fol. 68v–69r; Reg. Av. vol. 165, fol. 441r–442v; mértékadó kiadása: KOLLER 1784. 96–101. Az oklevelek eredeti szövegének újraközölését, valamint magyar fordítását l. SZÖGI 1995. 54–56.

⁵ VETULANI 1967. 23–34.

⁶ Személyére lásd FEDELES–KOSZTA 2011. 102–106. további irodalommal.

tetődő, hogy ő volt a címzettje több hivatalos pápai levélnek. Természetesen egy új intézmény alapítása, működtetése évszázadokkal ezelőtt is komoly anyagi erőforrásokat igényelt. A helyszín e szempontból is megalapozott választásnak bizonyult, ugyanis a pécsi a korabeli magyar egyházmegyéek közül a legjövödelmezőbbnek számított.⁷ Véleményem szerint nagyobb infrastrukturális beruházásokra nem volt szükség, ugyanis az oktatás – az általános európai gyakorlatnak megfelelően – az évszázadok óta működő káptalani iskola termeiben, a professzorok lakásain, valamint a templomokban – esetleg a szabadban – folyt.⁸ Ebből következően a legjelentősebb állandó kiadásokat minden valószínűség szerint az egyetem oktatóinak díjazása jelentette.

Elsőként azt kellene megállapítanunk, hogy tulajdonképpen hányan oktattak az első magyar egyetemen. A professzori kar létszámának pontos rekonstruálása a kedvezőtlen forrásadottságoknak köszönhetően nem problémamentes, ugyanis mindössze két személyről jelenthetjük ki minden kétséget kizáróan, hogy katedrát kapott a Mecsek lábánál. Az első, s egyúttal a leghíresebb professzor a Bolognából származó Galvano mester, aki 1374-ig tanított római és kánonjogot a pécsi egyetemen. A másik pedig egy bizonyos Rudolf nevű személy, szintén kánonjogász, aki 1372-től vélhetőleg az egyetem megszűnéséig, az 1390-es évek elejéig tanított Pécsen. Rajtuk kívül még további személyekről, így a nürnbergi eredetű Hermann Lurczról, Pál szebeni, Szlavóniai Miklós pozsegi prépostokról, Kolozsvári Jakab egri kanonokról, valamint Czudar Imre pécsi kanonokról és fehérvári préposztokról tételezhető fel a *studium generalén* való aktív szerepvállalás.⁹ Tekintetbe véve, hogy Pécsen csak két kar, a *facultas artium* és jogi fakultás működött biztosan, valószínűleg nem járunk távol a realitástól, ha a pécsi egyetemen Galvano mellett oktató tanárok létszámát legfeljebb tíz főre becsüljük.¹⁰ Mindez azt jelenti, hogy az itáliai professzoron kívül még tíz oktató járandóságát kellett biztosítani a fenntartónak, azaz a pécsi püspöknek. A kérdés az, hogy mindez mekkora anyagi terhet rótt a főpapra, s az egyetem kancellárjaként mi módon honorálta tudós beosztottjai munkáját?

Az egyetem legismertebb professzora, Galvano da Bologna díjazását illetően konkrét adatokkal rendelkezünk. 1372. szeptember 30-án kelt XI. Gergely pápa (1370–1378) bullája, amelyben megerősítette az itáliai tudós javadalmazását. Működéséért kimagasló juttatásban részesült, ugyanis évi 300 ezüstmárkát – amely 600

⁷ FEDELES 2009a. 447–451.

⁸ Az oktatás színtereiről vallott elképzelésemet, jelesül, hogy nem volt Pécsen önálló egyetemi célokat szolgáló épület, több alkalommal is megfogalmaztam. Ennek részleteire lásd két legutóbbi munkámat: FEDELES 2015a. 126–136.; FEDELES 2017.

⁹ Petrovich 1967.; Klaniczay 1974.; FEDELES 2015b.

¹⁰ Az egyetem szervezetére, karaira lásd FEDELES et alii 2017. 22–23. A tanárok létszámára vonatkozóan természetesen a korszakban sem volt előírás. Egy újonnan szervezett egyetem tanárainak számát legfőképpen a hallgatói létszám határozhatta meg.

aranyforintnak felelt meg – utaltak ki számára. Ezenfelül Ürög falut és annak tizedekből származó bevételeit is megkapta, amely mintegy 70 aranyforintot tett ki, továbbá Pécssett, a mai Széchenyi tértől – amely a középkorban is a város főtere volt – északra egy lakást is rendelkezésére bocsátottak.¹¹ Vélhetőleg a 600 forintos évdíjjal az egyetemi oktatáson kívül Galvano a pécsi püspöknek és egyházmegyéjének tett további, így például jogtanácsosi és diplomáciai szolgálatait is honorálni kívánta a püspök, amint a pápai okirat is egyértelműen utal erre.¹² Ami a házat és az említett dézsmából származó bevételeket illeti, ezeket kifejezetten az egyetemen tartandó kánonjogi előadások (*iura Canonica legendo in dicto studio*) honoráriumaként kapta Galvano Bettini mester. A dokumentum megfogalmazása szerint ez utóbbi javakat a pécsi káptalan tagjainak tanácsára és hozzájárulásával adományozta (*de dilectorum filiorum, capituli ecclesie Quinque Ecclesiensis consilio et assensu concessit, et donavit*) a püspök a professzornak és örököseinek örök időkre (*tibi [...] ac tuis hereditibus, et successoribus imperpetuum*).¹³ Mindez egyértelműen azzal indokolható, hogy az említett ház a székeskáptalan joghatósága alatt álló városrészben helyezkedett el,¹⁴ Ürög falu pedig a káptalan birtoka volt.¹⁵ Az említett lakóingatlan értéke kapcsán sajnos a korabeli helyi források nem szolgálnak információval, következésképpen – néhány 15–16. századi adat nyomán – mindössze közelítő becslésre vállalkozhatunk. Tekintve a ház központi elhelyezkedését, valamint a szomszéd épületek a városi társadalom felső rétegéhez tartozó tulajdonosait, legkevesebb 200 magyar aranyforintra tehetjük az árát.¹⁶ Összességében Galvano pécsi járandósága európai összehasonlításban is kiugróan magas professzori fizetésnek számított a korszakban! III. Kázmér lengyel király a krakkói egyetem alapításakor (1364) a tanárok éves

¹¹ „[...] ibi provisionem annuam trecentarum marcharum argenti, seu sexcentorum florenorum auri percipiendam et habendam per te insuper bonis ad mensam episcopalem Quinque Ecclesiensem spectante tibi que in certis terminis persolvendam constituit, et etiam deputavit. Et quod nihilominus, villam de Yruch Quinque Ecclesiensis dioecesis et domum quam in Civitate Quinque Ecclesiense inhabitas [...] cum omni temporale iurisdictione ac fructibus decimarum dicte Ville, qui, ut asseris, summam septuaginta florenorum auri non excedunt annuatim” – KOLLER 1784. 129–131. (kiemelések tőlem – FT).

¹² „frater noster Wilhelmus episcopus Quinque Ecclesiensis diligenter attendens, quod tu, qui in studio Quinque Ecclesiensi iura canonica tunc actu legebas, sibi et suae Quinque Ecclesiensis ecclesie multa grata servitia impenderas, et impendebas, ac impedere poteras” – Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ A középkori Pécs városszerkezetének fejlődésére, topográfiájára lásd FEDELES 2013.; KOSZTA 2015. 29–45.

¹⁵ FEDELES 2009b. XCIV.

¹⁶ A szomszédok között találjuk Padovai Szerecsen Jakabot és fivérét Jánost, akik évtizedekig meghatározó szerepet töltek be az országos pénzügyigazgatásban; István székesegyházi kánonkot és tolnai főesperest. (KOLLER 1784. 129–131.) – A 15. század dereka és a 16. század eleje közötti időszakból származó adatok alapján a pécsi házak ára 50 és 440 magyar aranyforint között szóródott. A városközpontba lokalizálható ún. Drakulaház kereken 200 aranyért cserélt gazdát 1489-ben. FEDELES 2011. 101–102.

fizetését 20–40 márkában, amely 80–160 forintnak felelt meg, rögzítette,¹⁷ a korszak bolognai professzorai pedig évi 60 dukát díjazásban részesültek.¹⁸ Általánosságban pedig elmondható, hogy a nyugat-európai egyetemi tanárok oktatásból származó éves bevételei átlagosan nem haladták meg a 100 aranyforintot.¹⁹ Galvano kiemelkedő pécsi honoráriumra szolgálhatott alapul az 1374-ben Bolognában megállapított éves fizetéséhez. Pécsről távozva ugyanis e patinás itáliai egyetemen tanított, s az ottani szokásos tanári fizetéseken felül további 200 dukátot utaltak ki számára évente, amely közel ötszörösét tette ki professzortársai járandóságainak.²⁰ Érdemes Galvano pécsi fizetését összevetni a korabeli (ismert) magyar bérekkel és árakkal, hiszen e kontextusban értelmezhető a professzori illetmény vásárlóereje, következésképpen valódi értéke. János kükküllői főesperes, a történetíró 300 aranyforintért vásárolt egy pincével ellátott kőházat Visegrádon, az ország korabeli fővárosában (1363).²¹ Budán egy városi palota 3300 (1370), egy-egy ház pedig 650 (1371), valamint 250 (1374) forintért cserélt gazdát.²² Az 1370-es években hátsólovat már 11–15 forintért vehettek, de persze ennél jóval drágább jószágok is voltak.²³ Egy kardért hat, míg egy mellvértért 25 forintot kértek el a 14. század végén, a luxustárgyak közé sorolható ezüstpohárhoz pedig 16 forintért lehetett hozzájutni.²⁴ Selmezbányán a városi jegyző éves bére nem haladta meg a 20 forintot.²⁵ A 14. század második felében egy nehézlovas katona éves zsoldja legkevesebb 72 forintot tett ki, míg egy nagyobb csapattest vezéréé 200 körül mozgott.²⁶ Egy aranyforintért a napszámosok 10–12 napot dolgoztak a 15. század második felében, míg egy család havi megélhetése a fővárosban legkevesebb két forintba került.²⁷

¹⁷ PETROVICS 2015. 263.

¹⁸ COLLE 1825. 48.

¹⁹ GABRIEL 1969. 24. – Az egyetem által garantált fizetés mellett vélhetőleg a hallgatók által befizetett tandíjból is részesültek a professzorok. A bolognai egyetem 14. századi statútumai szerint a kánon- és a római jog rendes és rendkívüli tanárai egy aranyforintot kérhettek minden általuk oktatott diáktól. (BÉKEFI 1901. 35.) – Néhány 15. századi adat az éves legmagasabb professzori fizetésekre a jogi fakultáson: Bazel 80, Lipcse 100, Heidelberg és Tübingen 120, Ingolstadt 130 forint. ÁBEL 1881. 12.

²⁰ „[...] dilectus filius Galvanus de Bononia [...] nuper assumptus ad legendum in Bononiensi studio decretales easdem [...] ultra sexaginta ducatos auri pro salario secundum morem dicti studii Bononiensi annuatim percipere non deberet [...] ducentos ducatos auri ultra dictos sexaginta ducatos de speciali dono deputavimus Galvano praedicto, persolvendos” – COLLE 1825. 48.

²¹ MÉSZÁROS 2009. 130–131.

²² VÉGH 2008. 35. 58–60. sz.

²³ Mon. Vat. I/1. 461–463. Pl. 1362-ben egy 40 forint értékű lovat raboltak el, sőt a 14. század végén 100 forintos paripáról is értesülünk. MNL DL 51 961; KURCZ 1988. 85.

²⁴ Uo.

²⁵ FEJÉRPATAKY 1885. 7–8.

²⁶ ENGEL 2001. 159.

²⁷ KUBINYI 1973. 128.

A fentiek egyértelműen alátámasztják, hogy az itáliai tudós pécsi bére a korabeli magyar viszonyok között kiemelkedőnek számított, amelyet a püspök és a székeskáptalan közösen teremtett elő. Mindazonáltal Galvano esete egyedinek számít, ebből következően a tanári kar további tagjainak juttatása az övéénél bizonyosan sokkal csekélyebb lehetett. Érdemes tehát megvizsgálni az erre vonatkozó forrásokat. V. Orbán pápa az egyetem alapítását követő két héten belül engedélyezte a Pécsen tanító tanároknak és a diákoknak, hogy a következő öt esztendőben is zavartalanul élvezhessék egyházi javadalmukból származó jövedelmeiket, s egyúttal felmentette őket a távoli szolgálati helyükön való tartózkodás kötelezettsége alól.²⁸ „Ezért tehát kéréseiktől indítatva jelen okmánnyal kegyesen megengedjük egyetemeteknek, hogy ti, és aki csak közületek a jelen okmány dátumától számítva öt esztendeig Pécsen a tudományok művelésének szenteli magát, egyházi javaitoknak – melyeket bármely egyházban vagy helyen birtokoltok vagy fogtok birtokolni együttesen vagy egyenként a mondott öt éves időtartamon belül – hasznait, jövedelmeit és bevételeit [...] szabadon és azon teljességgel élvezzétek, mintha személyesen eme egyházakban székelnétek, s eközben ne tartozzatok ezen egyházakban tartózkodni, ne is kényszeríthessen erre benneteket senki akaratotok ellenére.”²⁹ Ez utóbbi szövegrészlet már XI. Gergely pápa 1376-os bullájában olvasható, amely további öt évre garantált jövedelmet a *studium generale* oktatóinak és hallgatóinak. E két dokumentum tehát arra utal, hogy a professzorok járandóságát, illetve annak egy részét különböző egyházi javadalmak fedezték. Az általános megfogalmazású, formula-szerű szövegezés azonban azt nem árulja el, hogy milyen jellegű beneficiumokról van szó, így magától értetődően azok értékéről sem tudunk közelebbit. Két további dokumentum vizsgálata azonban közelebb visz a megoldáshoz. Az első forrást egy pápai formuláskönyv őrizte meg, amely a műfaj sajátosságait figyelembe véve sem a dátumot, sem pedig a címzett nevét nem tartalmazza. A szöveg felfedezője, Koller József forráskiadványában a 15. század közepére datálta keletkezését,³⁰ azonban az újabb, mértékadó kutatások nyomán kiadását sokkal inkább 1380 tájára, Alsáni Bálint püspökségének (1374–1408), az egyetem második kancellárjának idejére helyezhetjük.³¹ A bulla címzettje a pécsi főpap, akinek kérésére a Szentszék engedélyt adott arra, hogy az egyetemen egyház- vagy polgárjogot oktató professzorok (*pro singulis doctoribus iuris canonici vel civilis pro tempore in studio Quinqueecclesiensi*

²⁸ Az 1367. szeptember 12-én kelt bullát „Dilectis filiis universis Doctoribus Magistris et Scholaribus studii Quinqueecclesiensis” címezték. Kiadása: BÉKEFI 1909. 124–126.

²⁹ SZÖGI 1995. 61. – A szöveg latin kiadása: KOLLER 1784. 178–180.

³⁰ Giuseppe Garampíra, a vatikáni levéltár tudós prefektusa levelére hivatkozva tette mindezt: „Excell(entissi)mus Archi-Praesul Garampius, cum esset Archivio Apostolico Praefectus, in Litteris ad Praesulem nostrum [sc. Georgius Klimo – T. F.] An(no) 1767. 30. Dec(embris) datis testatus est Formularium istud ante medium saec(uli) XV. exaratum esse.” KOLLER 1784. 380.

³¹ PETROVICH 1968. 93–95.

legentibus) számára a pécsi székes-, az ottani, valamint a pozsegaszentpéteri társaskáptalanok préposti méltóságait, illetve az említett vagy más egyházi intézményekben egy vagy két javadalmát adományozzon.³² A közelmúltban bukkantam arra az egyetemtörténeti kutatások révén korábban nem ismert forrásra, amely szintén a pécsi *studium generale* oktatóinak javadalmazására vonatkozik (a dokumentum teljes szövegét lásd Függelék I. szám alatt). 1371 augusztusában XI. Gergely pápa az egyetemelapító Vilmos pécsi püspök kérésére engedélyezte, hogy a prelátus három, a pécsi egyetemen kánon-, illetve polgárjogot előadó személy számára az esztergomi, az egri, valamint a zágrábi egyházakban egy vagy két egyházi javadalmat juttathasson. Utóbbi engedély folytán kapott Egerben kanonoki stallumot a fentebb már említett Rudolf mester, aki később a pécsi székeskáptalan préposti méltóságát viselte.³³ Sajnos – egyelőre legalábbis – a rendelkezésre álló források nem teszik lehetővé a további javadalmas pécsi professzorok azonosítását.

Mindezek alapján tehát egyértelműen kijelenthetjük, hogy az egyetemen oktató professzorok fizetését Pécsen is különböző egyházi javadalmak kiutalásával biztosították, ami illeszkedett a korabeli általános gyakorlathoz, amint a következő néhány példa szemlélteti. Prágában az egyetemi professzorok számára a Mindenszentek társaskáptalan – amely intézményt később (1366) a *Collegium Carolinum*hoz csatolták – stallumai biztosítottak jövedelmet. Bécsben a Szent István társaskáptalan javadalmait tartották fenn az egyetem tanárai számára, a heidelbergi professzoroknak pedig a speyeri és a wormszi székeskáptalanokban juttattak stallumokat.³⁴ Az 1465-ben alapított pozsonyi egyetem tanárai számára is a helyi kollegiális egyház beneficiumai szolgáltak fizetésként.³⁵ Az említett stallumok (becsült) értékéről tudósító források alapján a pécsi székeskáptalan préposti méltósága évi 300, a pécsi és a pozsegai társaskáptalanoké 100–150 forintot jövedelmezett. Az egyszerű kanonoki javadalmak értéke az intézményeken belül is különböző lehetett, mindazonáltal a magyar székeskáptalanok kanonokjainak átlagos évi jövedelmét megközelítőleg 60–80 forintra becsülhetjük.³⁶ Amennyiben az egyetemen oktatók éves bérét 80 forinttal számoljuk – amely összeg a fentebbiek alapján illeszkedik a korabeli európai átlaghoz –, úgy a feltételezett tíz tanárnak összesen 800 forintot fizettek pécsi munkájáért évente; ehhez járult még Galvano közel 700 forintos díjazása. Minthogy valamennyi oktatónak – bár mindezt csak az itáliai tudós esetében tudjuk adatalni – szállást és ellátást is biztosítottak a városban, az éves honoráriumuk kényelmes életet tett számukra lehetővé.

³² KOLLER 1784. 380–383.

³³ FEDELES 2005. 438–440.

³⁴ HLEDIKOVÁ 1974. 311.; WAGNER 1999.; GÖHLER 1932. 18.; FOUQUET 1992. 158.

³⁵ KÖBLÖS 1994. 57.

³⁶ Erre lásd FEDELES 2005. 153–155.

Összegzőképpen tehát megállapíthatjuk, hogy az 1390-es évek elejéig működő pécsi *studium generale* tanári karának fizetése Galvano 1374-es távozásáig megközelítőleg 1500 forintos éves kiadást jelenthetett a fenntartónak. Ennek finanszírozási hátterét – valamint a professzorok szállását és ellátását – a pécsi püspök és a székeskáptalan közösen biztosította, amelyhez a pécsi egyházmegye javadalmain kívül igénybe vették további magyar egyházi intézmények jövedelmeit is. Mindez pedig egyrészt azt támasztja alá, hogy a középkori pécsi egyetem fenntartásában a magyar király egyáltalán nem vállalt szerepet, másrészt pedig az egyetemi oktatók honoráriumának összege egyértelműen reprezentálja a korabeli társadalomban való megbecsültségüket.

Függelék

I.

Villeneuve-lès-Avignon, 1371. augusztus 21.

(Archivio Segreto Vaticano, Registra Avenionensia vol. 173, fol. 378^{rv} – másolat)
 XI. Gergely pápa Vilmos pécsi püspök kérésére engedélyezi, hogy három alkalmas, kánon- vagy római jogi doktorátussal, illetve licenciátussal rendelkező, a pécsi stúdiumon jelenleg is tanító személy számára az esztergomi, az egri és a zágrábi egyházakban üresedésben lévő vagy a jövőben megüresedendő, egy vagy két egyházi javadalmat és prebendát adományozzon.

Venerabili fratri Guillelmo episcopo Quinqueecclesiensi salutem etc. Personam tuam nobis et Apostolice Sedi devotam, tuis claris exigentibus meritis, paterna benevolentia prosequentes, illam tibi gratiam libenter impendimus, per quam te possis aliis reddere gratiosum Tuis itaque supplicationibus inclinati fraternitati tue conferendi, hac iure auctoritate nostra in Strigoniensi, et Agriensi, ac Zagrabieni ecclesiis tribus personis ydoneis in iure canonico vel civili doctoribus vel licentiatis in Studio Quinqueecclesiensi actu legentibus, quos ad hec duxeris eligendos, etiam si qualibus personarum ipsarum unum vel duo beneficia ecclesiastica, aut duas prebendas obtineat, singulis videlicet earundem singulos canonicatus earundem ecclesiarum cum plenitudine iuris canonici, et de illis etiam providendi ac faciendi personas ipsas, vel procuratores earum ipsarum nomine in eisdem ecclesiis in canonicos recipi, et in fratres, stallis eis in choris et locis in capitulis earundem ecclesiarum cum dicti iuris plenitudine assignatis reservandi, queque donationi tue prebendas singulas, si que in eisdem ecclesiis vacat ad presens vel cum vacaverit, quas dicte persone per se, vel procuratores suos ad hoc legitime constitutos infra unius mensis spatium, postquam eisdem personis vel procuratoribus, vacationes

illarum innotuerint, duxerint acceptandas, singulas earum videlicet singulis personis eisdem post acceptationem huiusmodi cum omnibus iuris et pertinentiis suis conferendas inhibendi etiam venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Strigoniensis, et Agriensis ac Zagrabiensis episcopis, et dilectis filiis capitulis earundem ecclesiarum, ac illi vel illis ad quem vel ad quos in eisdem ecclesiis prebendarum collatio provisio seu queis alia dispositio pertinet, communiter vel divisim ne de dictis prebendis interim etiam ante acceptationes easdem nisi postquam eis constituitur, quod persone vel procuratores predicti illas nolueritis acceptare, disponere quoquomodo presumant, ac nichilominus prebendas huiusmodi, quas ut premittitur reservabis si in dictis ecclesiis vacant ad presens vel cum vacaverint, ut prefertur, personis antedictis post acceptationes easdem cum omnibus iuris et pertinentiis suis auctoritate predicta conferendi, et etiam assignandi ac inducendi per te vel [378v] alium seu alios singulas personas vel procuratores suos predictos in corporalem possessionem prebendarum iurium et pertinentiarum predictarum, et defendendi inductas faciendique ipsis personis de ipsorum canonicatum et prebendarum fructibus, redditibus, proventibus, iuribus et obventionibus universis, integre responderi, necnon contradictores auctoritate prefata, appellatione postposita, conespescendo. Non obstantibus de certo canonicorum numero, et quibuslibet aliis ipsarum ecclesiarum statutis et consuetudinibus, contrariis iuramento confirmatione apostolica vel quodcumque firmitate alia roboratis, aut si aliqui apostolica, vel alia quavis auctoritate in eisdem ecclesiis in canonicos sint recepti, vel ut recipiantur insistant, seu si super provisionibus sibi faciendis de canonicatibus et prebendis earundem ecclesiarum speciales, vel de beneficiis ecclesiasticis in illis partibus generales dicte sedis vel legatorum eius littere impetrarint, etiam si per eas ad inhibitionem reservationem et decretum vel aliud quomodolibet sit processum, quibus omnibus, preterquam auctoritate nostra in ecclesiis ipsis receptis vel prebendas expectantibus in eisdem prefatas singulas personas in assecutione dictarum singularum prebendarum volumus anteferri, sed nullum per hoc eis quoad assecutionem prebendarum et beneficiorum aliorum preiudicium generali, seu si eisdem archiepiscopo et episcopis et capitulis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a predicta sit sede indultum, quod ad receptionem vel provisionem alicuius minime teneantur, et ad id compelli, aut quod interdicti suspendi vel excommunicari non possint, quodque de canonicatibus et prebendis ipsarum ecclesiarum aliisque beneficiis ecclesiasticis ad eorum collationem vel provisionem seu quamvis aliam dispositionem coniunctim vel separatim spectantibus nulli valeat provideri per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et qualibet alia dicte sedis indulgentia generali vel speciali cuiuscunque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri, et

de qua cuiusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis, aut si predictae persone presentes non fuerint ad presentandum de observandis statutis et consuetudinibus earundem ecclesiarum solita iuramenta, dummodo in absentibus suis per procuratores ydoneos, et cum ad ipsas ecclesias accesserint, corporaliter illud prestant, plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Nos exinde irritum decernimus et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit acceptari. Datum apud Villam novam Avinionensi diocesis XII. kalendas Septembris anno primo.

II.

1372. május 20. után

(Kiadása: Mon. Vat. I/1. 479–480.)

Vilmos püspök az I. sz. alatt kiadott bullában a számára biztosított apostoli tekintély alapján egy kanonoki stallumot és javadalmat adományozott Rudolf mester kánonjogi licenciátusnak az egri egyházban.

Dominus episcopus Quinqueecclesiensis virtute potestatis sibi date auctoritate apostolica contulit unum canonicatum et prebendam in ecclesia Agriensi magistro Radulfo (!) licenciato in decretis.

Tenetur.

III.

(1373)

(Kiadása: Mon. Vat. I/1. 495.)

Az I. sz. alatt kiadott bulla rövid kivonata Petrus Stephani pápai adószedő számadáskönyvében, azzal a megjegyzéssel, miszerint Vilmos püspök az egri székeskáptalanban már adományozott egy javadalmat.

Concessum est Guillelmo episcopo Quinqueecclesiensi, ut possit reservare tres canonicatus cum tribus prebendis, vacantibus vel vacaturis, in tribus ecclesiis Ungarie, nominando in cancellaria, conferendos tribus personis ydoneis, XII. kalendas Septembris.

Vigore huiusmodi gratie contulit unam prebendam in ecclesia Agriensi, prout supra continetur.

Felhasznált források

- FEJÉRPATAKY 1885   FEJÉRPATAKY László: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. (Selmeczbánya, Pozsony, Besztercebánya, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Körmöczbánya városok levéltáraiból.) Bp., 1885.
- KOLLER 1784   KOLLER, Josephus: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum, III. Posonii, 1784.
- MNL OL DL
SZÖGI 1995   Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár Régi magyar egyetemek emlékezete. Válogatott dokumentumok a magyarországi felsőoktatás történetéhez 1367–1777. Szerk. és a bevezetést írta: Szögi László. Bp., 1995.

Felhasznált irodalom

- ÁBEL 1881   ÁBEL Jenő: Egyetemeink a középkorban. Bp., 1881.
- BÉKEFI 1901   BÉKEFI Remig: A bolognai egyetem XIV. és XV. századi statútumai. Bp., 1901.
- BÉKEFI 1909   BÉKEFI Remig: A pécsi egyetem. Bp., 1909.
- BODA 2002   BODA Miklós: Stúdium és literatúra. Művelődéstörténeti tanulmányok. Pécs, 2002.
- COLLE 1825   COLLE, Francesco Maria: Storia scientifico-letteraria dello Studio di Padova, vol. III. Padova, 1825.
- CSIZMADIA 1965   CSIZMADIA Andor: A pécsi egyetem a középkorban. Pécs, 1965. (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 40.)
- ENGEL 2001   ENGEL Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. Bp., 2001. (História Könyvtár, monográfiák 17.)
- FEDELES 2005   FEDELES Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)
- FEDELES 2009a   FEDELES Tamás: Studium Generale Quinqueecclesiense. In: A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543). Szerk. Fedeles Tamás–Sarbak Gábor–Sümei József. Pécs, 2009. 557–572.
- FEDELES 2009b   FEDELES Tamás: A püspökség és a székeskáptalan birtokai, gazdálkodása. In: A középkor évszázadai (1009–1543). Szerk. Fedeles Tamás–Sarbak Gábor–Sümei József. Pécs, 2009. (A Pécsi Egyházmegye története I.) 421–464.

- FEDELES 2011 FEDELES Tamás: „Eztán Pécs tűnik szemünkbe”. A város középkori története. Pécs, 2011.
- FEDELES 2013 FEDELES Tamás: Pécs középkori helyrajza. In: Pécs város topográfiája a kezdetektől a 20. század elejéig. Szerk. Fedeles Tamás. Pécs, 2013. (Pécsi Mozaik 3.) 67–97.
- FEDELES 2015a FEDELES, Tamás: 1367 Pécs/Fünfkirchen. Die erste ungarische Universität. Specimina Nova Pars Prima, Sectio Mediaevalis VIII. (2015) 109–137.
- FEDELES 2015b FEDELES Tamás: A középkori pécsi egyetem tanárai. In: Pécsi Egyetemi Almanach I. 1367–1950. Szerk. Lengvári István. Pécs, 2015. 11–14.
- FEDELES 2017 FEDELES Tamás: Oktatási központ a Mecsek lábánál. Az első magyar egyetem történetének súlypontjai. Per Aspera ad Astra 4. (2017) (s. a.)
- FEDELES ET ALII 2017 FEDELES Tamás–LENGVÁRI István–POHÁNKA Éva–POLYÁK Petra: A pécsi felsőoktatás évszázadai. Pécs, 2017.
- FEDELES–KOSZTA 2011 FEDELES, Tamás–KOSZTA, László: Pécs (Fünfkirchen). Das Bistum und die Bischofsstadt im Mittelalter. Wien, 2011. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. II.)
- FONT 2015 FONT Márta: A középkori pécsi egyetem. Történeti összefoglalás. In: A pécsi püspökvár feltárásának eredményei. Szerk. Font Márta. Pécs, 2015. 11–20.
- FOUQUET 1992 FOUQUET, Gerhard: Das Speyerer Domkapitel und der spätmittelalterliche „Staat”. In: I canonici al servizio dello Stato in Europa secoli XIII–XVI. Les chanoines au service de l’Etat en Europe du XIIIe au XVIe siècle, Recueil d’études sous la direction de Hélène Millet, Avec la collaboration d’Elisabeth Mornet. Modena, 1992. 151–176.
- GABRIEL 1969 GABRIEL, Asztrik L.: The Mediaeval Universities of Pécs and Pozsony. Frankfurt am Main, 1969.
- GÖHLER 1932 GÖHLER, Hermann: Das Wiener Kollegiat-, nachmals Domkapitel zum hl. Stephan in seiner persönlichen Zusammensetzung in den ersten zwei Jahrhunderten seines Bestandes 1365–1554. Wien, 1932. (Kéziratos doktori értekezés a Bécsi Egyetemi Levéltárban)
- HLEDIKOVÁ 1974 HLEDIKOVÁ, Zdeňka: Kirche und König zur Zeit der Luxemburger. In: Bohemia Sacra. Das Christentum in Böhmen 973–1973. Hrsg. v. Seibt, Ferdinand. Düsseldorf, 1974. 307–314.

- KOSZTA 2015 KOSZTA László: A püspökség alapításától (1009) a 14. század közepéig. In: Pécs története II. A püspökség alapításától a török hódoltságig. Főszerk. Vonyó József, szerk. Font Márta. Pécs, 2015. 21–172.
- KÖBLÖS 1994 KÖBLÖS József: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. Bp., 1994. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.)
- KUBINYI 1973 KUBINYI András: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig. In: Budapest története II. Főszerk. Gerevich László. Bp., 1973, 7–240.
- KLANICZAY 1974 KLANICZAY Tibor: Megoldott és megoldatlan kérdések az első magyar egyetem körül. Irodalomtörténeti Közlemények 78. (1974) 161–178.
- KURCZ 1988 KURCZ Ágnes: lovagi kultúra Magyarországon a 13–14. században. Bp., 1988.
- MÉSZÁROS 2009 MÉSZÁROS Orsolya: A késő középkori Visegrád város története és helyrajza. Visegrád, 2009.
- PETROVICH 1967 PETROVICH, Ede: A középkori pécsi egyetem ismeretlen tanárai. Irodalomtörténeti Közlemények 71. (1967) 290–296.
- PETROVICH 1968 PETROVICH Ede: A középkori pécsi egyetemre vonatkozó források. In: A 600 éves jogi felsőoktatás történetéből 1367–1967. A pécsi egyetemtörténeti konferencia anyagából. Szerk. Csizmadia Andor. Pécs, 1968. (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 60.) 89–109.
- PETROVICS 2015 PETROVICS István: A város története a 14. század közepétől 1526-ig. In: Pécs története II. A püspökség alapításától a török hódoltságig. Főszerk. Vonyó József, szerk. Font Márta. Pécs, 2015. 173–288.
- VETULANI 1967 VETULANI, Adam: A pécsi egyetem, valamint a krakkói és bécsi testvéregyetemek alapításának körülményei. In: Jubileumi tanulmányok a pécsi egyetem történetéből. Szerk. Csizmadia Andor. Pécs, 1967. 21–50.
- VÉGH 2008 VÉGH András: Buda város középkori helyrajza, II. Bp., 2008. (Monumenta Historica Budapestinensia 16.)
- WAGNER 1999 WAGNER, Wolfgang Eric: Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg: eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft. Berlin, 1999.